

O‘ZBEKISTON IQLIM SHAROITIDA ANJIRNING BOTANIK- BIOLOGIK XUSUSIYATLARI VA MEVALARINING SIFATINI OSHIRISH OMILLARI

Esanqulov Alijon Saidovich

b.f.f.d., direktor

Akademik M.Mirzayev nomidagi bog‘dorchilik, uzumchilik va vinochilik ilmiy-tadqiqot instituti

ORCID: 0009-0000-1862-7555

Annotatsiya. Mazkur maqolada anjir (*Ficus carica* L.) o‘simligining botanik va biologik xususiyatlari, uning turlari (partenokarp va changlanadigan), rivojlanish fiziologiyasi, hamda O‘zbekiston iqlim sharoitida mevalar sifatiga ta’sir etuvchi omillar tahlil qilinadi. Sug‘orish, o‘g‘itlash, nav tanlovi va fitosanitar nazoratning mevaning tashqi ko‘rinishi, ta’mi va saqlanish qobiliyatiga ta’siri ilmiy asosda yoritilgan.

Kalit so‘zlar: anjir, biologik, batanik, xususiyat, meva, sifat, iqlim.

Аннотация. В данной статье анализируются ботанические и биологические особенности инжира (*Ficus carica* L.), его виды (парthenокарпические и опыляемые), физиология развития, а также факторы, влияющие на качество плодов в климатических условиях Узбекистана. На научной основе освещено влияние полива, внесения удобрений, подбора сортов и фитосанитарного контроля на внешний вид, вкус и сохранность плодов.

Ключевые слова: инжир, биологический, батанический, свойство, плод, качество, климат.

Abstract. This article analyzes the botanical and biological characteristics of fig (*Ficus carica* L.), its species (parthenocarpic and pollinating), developmental physiology, and factors affecting fruit quality in Uzbekistan's climatic conditions. The influence of irrigation, fertilization, variety selection, and phytosanitary control on the appearance, taste, and storability of fruits is scientifically substantiated.

Keywords: fig, biological, botanical, property, fruit, quality, climate.

Kirish. Anjir — tutdoshlar (Moraceae) oilasiga mansub qadimgi mevali o‘simliklardan biri bo‘lib, uning yuqori ozuqa qiymati, shifobaxsh xususiyatlari va adaptivligi uni ko‘plab mamlakatlarda ommaviy tarzda yetishtirishga zamin yaratgan. Iqlim o‘zgarishi sharoitida suv tejamkor, issiqliksevar va kam xarajatli mevali ekinlar alohida ahamiyat kasb etmoqda. O‘zbekiston iqlim sharoitida anjirning barqaror rivojlanishi va yuqori sifatli hosil olish uchun, uning botanik-biologik xususiyatlarini chuqur o‘rganish hamda mevaning sifatini oshiruvchi omillarga amal qilish zarur.

Anjirning botanik-biologik xususiyatlari. Anjir — ko‘p yillik, tez o‘sovchan, uzoq umr ko‘radigan mevali o‘simlik. Uning asosiy botanik va biologik xususiyatlari quyidagicha:

- Ildiz tizimi: chuqur, qurg‘oqchilikka chidamli, erkin shoxlanuvchi
- Poya va novda: lattasimon tuzilishi bor, shamol va sovuqqa nisbatan sezuvchan
- Barglari: 3–7 parrakli, to‘q yashil, keng va terili
- Gullari: sikoniylar tuzilishida, ya’ni gullar tashqi tomondan ko‘rinmaydigan infloresensiya ichida joylashgan
- Mevalari (sikoniylar): partenokarpik yoki changlanish orqali shakllanadi

Anjir turlarining changlanish mexanizmiga ko‘ra tasnifi.

1. Partenokarp anjirlar
 - Urug‘lanishsiz holda meva beradi
 - O‘zbekiston sharoiti uchun eng maqbul tur hisoblanadi
 - Navlar: Uzbekistanskiy jyoltiy, Dalmatitskiy, Qirm 9, Qirm 29, Black Mission, Brown Turkey, Kadota
 - Agrar afzalliklari: changlanishga muhtoj emas, tez hosilga kiradi
2. Changlanadigan anjirlar (Smirna tipi)
 - Blastophaga psenes hasharoti orqali tabiiy changlanishni

talab qiladi

- Changlanishsiz mevalar to‘kiladi
 - Navlar: Bursa siyaxi, Aydin sari anjiri, Calimyrna, Smyrna, Zidi
 - O‘zbekistonda ilmiy va tajriba miqyosidagina o‘rganilmoqda
3. Kaprifig (erkak anjir)
- Mevasi inson iste’moliga yaroqsiz
 - Smirna anjirlari uchun chang manbai vazifasini bajaradi
- Mevaning sifatiga ta’sir qiluvchi asosiy omillar.**
1. Nav tanlovi
 - Meva shiradorligi, rang va pishish davriga qarab nav tanlash
 - Eksport uchun uzoq masofaga chidamli, terishga mos
- navlar kerak
- Partenokarp navlar quritish va yangi iste’mol uchun mos
2. Sug‘orish tizimi
 - Tomchilatib sug‘orish — suv tejovchi va samarali
 - Barqaror suv ta’minoti mevaning:
 - shiradorligini,
 - po‘stloqning sog‘lomligini,
 - yorilish ehtimolini kamaytiradi
 3. O‘g‘itlash
 - Kaliy va fosfor miqdori yuqori bo‘lsa, mevaning qand miqdori ortib, ta’mi yaxshilanadi
 - Organik o‘g‘itlar (kompost, chirindi) tuproq tuzilishiga ijobiy ta’sir qiladi
 4. Kasallik va zararkunandalardan himoya
 - Himoya tadbirlari fitosanitar gigiena va sifat kafolati uchun zarur
 - Organik himoya usullari — eksportbop mevalar uchun talab
 5. Meva yig‘im-terimi
 - Pishgan paytda, ertalab yoki kechqurun yig‘ish maqsadga

muvofig

Yerga tushgan mevalar tez buziladi, ular sifatsiz hisoblanadi

- 6. Quritish va qayta ishlash
- Quritish uchun nav tanlovi muhim (qandi ko‘p, teri qalin)
- Quyoshda tabiiy quritishda havo aylanishi va toza muhit

talab etiladi

• Sovuq omborlarda saqlash — mevaning shakli va tarkibini uzoq muddat saqlaydi

- O‘zbekistonda anjir yetishtirish istiqbollari.
- Partenokarp navlarni sanoat miqyosida ko‘paytirish
- Qishki sovuqqa chidamli navlar seleksiyasi
- Organik sertifikatlashtirilgan bog‘lar tashkil etish

- Quritish va qayta ishlash sanoatini kengaytirish
- Agroekoturizm sektorida anjir bog‘laridan foydalanish

Xulosa. Anjir daraxtining botanik va biologik xususiyatlarini chuqur o‘rgangan holda, uni O‘zbekistonning turli iqlim zonalarida samarali yetishtirish imkoni mavjud. Partenokarp turlarining keng tarqalganligi tufayli changlash muammosi mavjud emas. Mevalar sifatiga ta‘sir etuvchi omillarni inobatga olgan holda — sug‘orish, o‘g‘itlash, fitosanitar nazorat va terim texnologiyalariga to‘g‘ri amal qilish orqali yuqori hosil va eksportbop sifatga erishish mumkin. Bu esa anjirchilik sohasidagi istiqbolni kengaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR:

1. Abduraxmonov K.H., Hoshimov H.H. O‘zbekistonda mevali daraxtlar va uzum yetishtirish. – Toshkent: «Fan», 2017. – 312 b.
2. Tojiboev M.T., Rahimov Sh.R. O‘simliklar fiziologiyasi va bioximiyasi. – Toshkent: «Ilm va texnologiya», 2018. – 278 b.
3. Halimov S.X., Ziyoev A.A. O‘zbekistonda anjir navlarini o‘rganish va seleksiya ishlari // “Qishloq xo‘jaligi” jurnali, №3, 2021. – B. 45–49.
4. Jumaev Q.J., Yunusova Sh.A. Mevali ekinlar agroteknikasi. – Toshkent: “Mehnat”, 2020. – 260 b.
5. Dehqonobodiy Sh.S. Anjir yetishtirish texnologiyasi va mevalarni qayta ishlash // “Agrar fanlar” jurnali, №2, 2022. – B. 30–35.
6. Crane J.C., Blondeau R. Figs (*Ficus carica* L.) // In: Handbook of Fruit Science and Technology. – Marcel Dekker, New York, 2001. – pp. 297–314.
7. FAO (2020). Figs: Cultivation, Postharvest Handling and Marketing. – Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations. – 58 p.
8. Morton, J. (1987). Fig. In: Fruits of warm climates. – Miami, FL: Julia F. Morton. – pp. 47–50.
9. To‘raev A.Y. O‘zbekiston bog‘dorigida innovatsion texnologiyalar // “Ilm va amaliyot” jurnali, №4, 2023. – B. 11–16.
10. Alimov B.Q. Qishloq xo‘jaligi ekinlarini iqlim o‘zgarishi sharoitida muhofaza qilish. – Toshkent: “Fan va Texnologiya”, 2021. – 190 b.